

УДК 372.881.161.2

Н. Б. МАНТУЛО

доктор наук з соціальних комунікацій
Запорізька державна інженерна академія

Г. О. СЕРГІЄНКО

старший викладач
Запорізький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ В ПОЛІЕТНІЧНІЙ ГРУПІ НА ПІДГОТОВЧОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ

У статті розглянуто основні підходи до організації педагогічного спілкування викладача української мови з іноземними студентами в поліетнічній групі на підготовчому етапі навчання. Обґрунтовано, що робота в поліетнічних групах, попри поширену думку про її складність для викладача, має незаперечний педагогічний потенціал, зумовлений можливістю налагодження продуктивної взаємодії не лише між викладачем і студентами, а й між самими студентами як суб'єктами міжкультурної комунікації.

Ключові слова: українська мова, педагогічне спілкування, іноземні студенти, міжкультурна комунікація, поліетнічна група, адаптація.

Обираючи Україну для здобуття освіти, іноземні студенти прагнуть якнайскоріше адаптуватися до нових для них соціальних реалій, опанувати мовою країни навчання, познайомитися з її культурою тощо. Ці завдання стають пріоритетними на підготовчому етапі навчання. Важлива роль в їх реалізації належить викладачу мови, який в складних умовах поліетнічної групи має організувати ефективне педагогічне спілкування зі студентами, що приїхали з різних країн і належать до різних культур.

Тому одним із нагальних завдань мовної підготовки іноземних студентів на підготовчому етапі є максимальне сприяння академічній, соціокультурній та соціально-психологічній адаптації студентів-іноземців, що є неможливим без розвитку знань та навичок міжкультурного спілкування.

До висвітлення проблем педагогічного спілкування традиційно долучаються педагоги, психологи, лінгводидакти. Проблематику педагогічного спілкування з іноземними студентами розглянуто в працях С. Дрокіної, Ю. Жлуктенко, І. Жовтоніжко, Т. Кротової, О. Романюк, Н. Філімонової та ін. Найбільш докладно методи й форми організації педагогічного спілкування в аудиторії іноземних студентів проаналізовано в публікаціях Н. Філімонової [8–11]. Деякі її положення, міркування ми вважаємо цінними в контексті нашого дослідження.

Водночас потребує осмислення досвід українських педагогів щодо можливостей та перспектив організації педагогічного спілкування зі студентами-іноземцями в поліетнічних групах, що відповідає реаліям освітнього процесу в Україні. Також відчувається гострий брак досліджень, присвячених технологіям організації педагогічного спілкування з іноземними студентами в процесі їх мовної підготовки.

Метою статті є виявлення особливостей педагогічного спілкування викладача української мови з іноземними студентами в поліетнічній групі на підготовчому етапі навчання.

Педагогічним спілкуванням вважають «специфічну міжособистісну взаємодію педагога та вихованця, яка забезпечує засвоєння знань та розвиток особистості в навчально-виховному процесі», що «є найважливішим елементом педагогічної діяльності, тому що без нього неможливе досягнення цілей викладання» [10]. Зокрема, А. Кузьмінський тлумачить педагогічне спілкування як сукупність методів і засобів, застосування яких забезпечує досягнення мети навчання та виховання й визначає характер взаємодії між двома головними суб'єктами педагогічного процесу [4, с. 143]. Відповідно, знання психологічних, змістових і процесуальних основ педагогічного спілкування характеризує високий рівень педагогічної майстерності викладача [1, с. 4].

У навчальному процесі іноземних студентів, особливо на підготовчому етапі, педагогічне спілкування здатне забезпечити «сприятливий соціально-психологічний клімат навчання, створює найкращі умови для розвитку мотивації студентів у початковий період їх адаптації до нового соціокультурного середовища», «управління соціально-психологічними процесами в навчальних групах» [2, с. 52].

На етапі адаптації іноземних студентів до нового для них освітнього середовища викладачу необхідно будувати педагогічне спілкування з урахуванням специфічного – міжкультурного – характеру комунікацій студентів із викладачем. Тому «динаміка педагогічного спілкування і, в кінцевому підсумку, успішної адаптації залежать від знань, вмінь, навичок міжкультурного спілкування» [10].

В іноземній аудиторії педагогічне спілкування є одночасно і засобом адаптації іноземних студентів до нової освітньої системи, і засобом забезпечення та навчання міжкультурної комунікації [10]. Для цього викладач має враховувати етнопсихологічні, національно-культурні, психолінгвістичні особливості, що визначають комунікативну поведінку студентів-іноземців. Це вимагає від викладача мови додаткової кваліфікації як фахівця міжкультурної комунікації, особливо коли йдеться про організацію навчального процесу в інтернаціональних або поліетнічних групах. Адже, як слушно зауважує Т. Кротова, в умовах різної етнічної наповнюваності груп серед викликів є визначення не тільки методів і способів розв'язання адаптаційних труднощів іноземних студентів засобами мовного навчання з урахуванням їх етнокультурної специфіки, а й умов їх взаємодії в межах поліетнічної навчальної групи, створення методичних інструментів управління міжкультурною педагогічною взаємодією та мінімізації адаптаційних проблем у поліетнічному колективі [3, с. 6–7].

Складність педагогічних завдань, що постають перед викладачем мови в інтернаціональних навчальних групах, вимагають від нього додаткових зусиль і ще більшої майстерності. Тому деякі автори вважають мож-

ливим уникнення таких ситуацій шляхом створення моноетнічних груп. Так, на думку Н. Філімонової та О. Романюк, доцільним є поділ на окремі групи арабських і китайських студентів, оскільки вони належать до різних культур та потребують різного підходу. Авторки вважають, що створення моноетнічних груп забезпечить умови для більш успішного навчання мови й навіть дозволить зберегти здоров'я викладачам і студентам [10]. Утім, на практиці створення моноетнічних груп з іноземних студентів на підготовчому етапі навчання часто є неможливим з огляду на специфіку набору цього контингенту (зокрема, студенти прибувають на навчання протягом усього навчального року), а також з інших причин.

Навчання іноземних студентів в інтернаціональних групах, на наше переконання, є не лише вимушеним кроком, а має свої можливості та перспективи, що підтверджує власний педагогічний досвід авторів. Тому ми поділяємо думку Т. Кротової, що поліетнічність та полікультурність колективу створює умови для полілогу культур, що стає полем колективної праці й досягнення колективних результатів [3, с. 56].

Так, основний контингент іноземних студентів в українських вишах становлять вихідці з арабських країн, з країн Африки, Південної Америки, а також з Китаю. Вони належать до різних типів комунікативних культур, що може гостро відчувати недосвідчений викладач у процесі налагодження педагогічної взаємодії з ними. Так, за Р. Льюїсом [10], який класифікував культури за способом організації діяльності на моноактивні, поліактивні та реактивні, вихідці з арабських країн і країн Латинської Америки як представники поліактивних культур своєю поведінкою значно відрізняються від реактивних китайців або в'єтнамців.

Наприклад, студенти з арабських та латиноамериканських країн як представники поліактивних культур відрізняються своєю емоційністю, імпульсивністю, багатослівністю, непунктуальністю. Проте вони комунікабельні й здатні до імпровізації. Натомість, реактивні китайці та в'єтнамці ввічливі, доброзичливі, працездатні, наполегливі, пунктуальні. Однак вони мовчазні, воліють приховувати свої справжні почуття. При цьому представникам поліактивних та моноактивних культур важко спілкуватися між собою й легше – з представниками реактивних культур [6, с. 24].

Поліактивні студенти-араби, комунікабельні, емоційні, доволі ширі, вимагають до себе поважного ставлення. Вони прагнуть схвалення й болісно реагують на критику. Намагаються побудувати з викладачем дружні відносини, що може привести до втрати необхідної дистанції між студентом та викладачем. Для викладача в арабській аудиторії всі ці етнічні характеристики створюють певні труднощі, адже непунктуальність, емоційність, нетерпимість до критики вимагають від нього балансування між вимогливістю та товариськістю.

На відміну від арабських студентів, студенти-китайці більш дисципліновані, добре працюють у команді, а з іноземцями зазвичай ввічливі, дружелюбні та поступливі. Вплив конфуціанства (повага до старших), дао-

сизму (прагнення до здорового способу життя, великодушність), буддизму (прагнення гармонії, досягнення згоди) сприяють створенню дружелюбної робочої атмосфери на заняттях. На відміну від представників поліактивних культур, вони з повагою ставляться і до часу, і до простору. Іншими словами, є пунктуальними й не прагнуть скоротити дистанцію при спілкуванні з іншою людиною, поважаючи її власний простір.

Ці характерні особливості комунікативної поведінки іноземних студентів, що становлять основний контингент українських вишів, мають бути враховані викладачем української мови для налагодження успішної педагогічної взаємодії. Втім, робота в інтернаціональному колективі не лише вимагає додаткових зусиль викладача, а й має свої переваги, свій педагогічний потенціал. Відповідно, одним із головних завдань педагогічного спілкування стає організація «продуктивної психологічно комфортної взаємодії між студентами різних національностей в умовах поліетнічного навчального колективу, спрямоване на розвиток у студентів із різних країн толерантного та дружелюбного ставлення одне до одного» [3, с. 26].

Також навчання в поліетнічній групі посилює готовність іноземних студентів до міжкультурної комунікації, підвищуючи їх адаптивний потенціал. Взаємодія з представниками інших культур надає їм мотивації до активної співпраці як з представниками власної етнічної групи, так і зі студентами інших груп.

Наприклад, В. Логінова, зауважуючи, що арабським студентам властива вища здатність до групової адаптації в моноетнічному середовищі, тим не менше визнає, що, «попри насторожене сприйняття поліетнічного колективу, вони загалом демонструють продуктивну взаємодію зі студентами з інших країн. Водночас при цьому в них переважають не лише такі стратегії поведінки, як компроміс, уникання, а й співробітництво та суперництво. Також у міжетнічній взаємодії арабські студенти стають більш упевненими в собі, виявляють самостійність... У них ... починає виявлятися прагнення до незалежності суджень, наполегливість у відстоюванні власної точки зору», які, щоправда, можуть переростати і в агресивність [5, с. 52].

Від викладача потрібні певні педагогічні зусилля, щоб спрямувати почуття суперництва, що виникає в арабських студентів у поліетнічній групі щодо студентів з інших країн, у річище продуктивної конкуренції. А старанність та пунктуальність, притаманні студентами із Китаю, можуть наслідуватися їх арабськими колегами. Водночас, навчання китайських студентів разом з комунікабельними арабськими студентами дає змогу викладачу залучати їх до інтерактивної комунікації, уникаючи таким чином небезпеки «безособистісно-сухого» заняття.

Деякі дослідники також переконані, що процес адаптації та навчання іноземних студентів проходить ефективніше в поліетнічній групі, що стимулює іноземних студентів однорідної локальної моноетнічної групи до активної взаємодії в процесі навчання, а студентів різних етнічних груп – до співпраці або добросовісної конкуренції [7].

Однак це не передбачає уніфікації змістового наповнення навчального процесу або методичного інструментарію викладача в інтернаціональній групі. Методи, форми та прийоми навчання потрібно обирати відповідно до когнітивного стилю етнічного контингенту, його національних дидактичних традицій [3, с. 53]. Відповідність форм і засобів організації навчального процесу етнопсихологічним особливостям студентів створює додаткову мотивацію для навчання.

Не менш важливим є врахування національних дидактичних традицій, також зумовлених етнокультурною специфікою. Так, у національній системі шкільної освіти в Китаї пріоритетними видами мовної діяльності є читання та письмо. Тому заучування та імітування не викликають труднощів у студентів-китайців, проте для більшості з них надзвичайно складним стає формування навичок говоріння, сприйняття на слух. Це також стосується творчих завдань, що потребують мисленнєвої активності, наприклад: висловити свою думку, надати оцінку, зробити висновок. Такі навички необхідно формувати й розвивати поступово та системно, починаючи з підготовчого етапу навчання.

Китайським студентам складно висловити своє ставлення, зробити висновки, адже система виховання в цій країні заснована на схиланні перед авторитетом старшого – викладача. Також реактивні китайські студенти не схильні до гри та імпровізації. Спонукаючи до цього їх можуть спілкування та взаємодія на заняттях з представниками поліактивних культур – арабами й латиноамериканцями.

Висновки. Таким чином, організація педагогічного спілкування з іноземними студентами в поліетнічних групах вимагає від викладача мови не лише належної психолого-педагогічної підготовки, а й міжкультурної компетентності. Робота в поліетнічних групах, попри поширену думку про її складність для викладача, має незаперечний педагогічний потенціал, зумовлений можливістю налагодження продуктивної взаємодії не лише між викладачем і студентами, а й між самими студентами як суб'єктами міжкультурної комунікації.

Перспективу подальших досліджень становитиме визначення найбільш ефективних методів навчання української мови іноземних студентів в поліетнічних групах.

Список використаної літератури

1. Беляєва О. М. Імідж викладача вишу: комунікативний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 2. С. 37–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2015_2_10 (дата звернення: 10.01.2018).
2. Дрокина С. В. Влияние культуры общения преподавателей на успешность психологической адаптации студентов. *Материалы Всероссийского семинара*. Томск : Изд-во ТПУ, 2008. Т. 2. С. 51–55.
3. Кротова Т. А. Этноориентированная система лингвокультурной адаптации арабских учащихся в практике обучения РКИ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Москва, 2014. 238 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Знання, 2005. 486 с.

5. Логинова В. В. Психологические особенности взаимодействия и поведения иностранных студентов в образовательной среде российского вуза (на материалах исследования китайцев и арабов). *Вестник Московского областного университета. Серия: «Психологические науки»*. 2008. № 3. С. 45–58.

6. Льюис Р. Д. Деловые культуры в международном бизнесе. От столкновения к взаимопониманию : пер. с англ. 2-е изд. Москва : Дело, 2001. 448 с.

7. Тарабановская Е. А., Крестов А. В., Куркин М. М. Студент-иностранец в образовательном процессе российского вуза: результаты эмпирического исследования. URL: <https://interactive-plus.ru/e-articles/138/Action138-9832.pdf> (дата обращения: 10.01.2018).

8. Филимонова Н. Ю., Романюк Е. С. Имидж как часть профессиональной компетентности преподавателя русского языка как иностранного. *Известия ВолгГТУ. Серия «Проблемы социально-гуманитарного знания»*. 2013. Вып. 12. № 2 (105). С. 37–40.

9. Филимонова Н. Ю., Романюк Е. С. Организация профессионально-педагогического общения при формировании основ межкультурной коммуникации в условиях российского вуза : монография / под ред. Н. Ю. Филимоновой ; ВолгГТУ. Волгоград, 2009. 186 с.

10. Филимонова Н. Ю., Романюк Е. С. Особенности педагогического общения с иностранными студентами в российском вузе. URL: <https://www.sworld.com.ua/index.php/en/theory-and-methods-of-teaching-c112/11947-c112-017> (дата обращения: 10.01.2018).

11. Филимонова Н. Ю. Педагогическое общение как специфическая форма взаимодействия субъектов общения: стремление к диалогу. *Современные направления теоретических и прикладных исследований* : сб. науч. тр. Одесса, 2006. С. 63–68.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2018.

Мантуло Н. Б., Сергиенко Г. А. Особенности педагогического общения преподавателя украинского языка с иностранными студентами в полиэтнической группе на подготовительном этапе обучения

В статье рассматриваются основные подходы к организации педагогического общения преподавателя украинского языка с иностранными студентами в полиэтнической группе на подготовительном этапе обучения. Обосновывается, что работа в полиэтнических группах, вопреки распространенному мнению о ее сложности для преподавателя, имеет неоспоримый педагогический потенциал, обусловленный возможностью налаживания продуктивного взаимодействия не только между преподавателем и студентом, но и между самими студентами как субъектами межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: украинский язык, педагогическое общение, иностранные студенты, межкультурная коммуникация, полиэтническая группа, адаптация.

Mantulo N., Sergienko G. Peculiarities of Pedagogical Communication of Ukrainian Language Teacher with Foreign Students in Multiethnic Groups at Preparatory Stage of Instruction.

The article deals with main approaches to organization of pedagogical communication of Ukrainian language teacher with foreign students in multiethnic group at preparatory stage of instruction.

In foreign language classroom environment, pedagogic communication is an adaptation tool for foreign students to the new educational system as well as a support tool for formation of cross-cultural communication. For successful implementation of pedagogical communication the teacher has to take into consideration ethic and psychological, national and cultural, psycholinguistic aspects of foreign students that determine communication behavior.

The article proves that teaching in multiethnic groups has significant pedagogical potential, whereas it is commonly associated with difficulties for teachers. This pedagogical po-

tential is actualized through creation of interaction between the teacher and the students as well as the students themselves as they are constituents of cross-cultural communication.

The article states that studying in multiethnic classroom environment strengthens the readiness of foreign students to cross-cultural communication and generates conditions for increasing their adaptation potential. Interaction between representatives of diverse cultures motivates them to active cooperation with representatives of the same ethnic group as well as with students with different ethnic origin.

Pedagogical methods, forma and technics of teaching in multiethnic groups should be selected according to the cognitive style of the students, their national didactic traditions. It is important to take into consideration the peculiarities of national didactic traditions that are formed on the ground of ethical and cultural features of the students.

The organization of pedagogical communication of teachers with foreign students in multiethnic groups requires from the teacher the appropriate psychological and pedagogical skills as well as cross-cultural competency.

Key words: *Ukrainian language, pedagogic communication, foreign student, cross-cultural communication, multiethnic group, adaptation.*